

Algemene gegevens interview

Titel	Erfgoed van de Oorlog, Bystander Memories, interview met geïnterviewde RG-50.570.0006
Geïnterviewde	Cas Sla (CS) 28 augustus 1926
Interviewer	Martijn van Haalen(IV), Interakt. Televisie en Multimedia.
Plaats	Schiedam
Tijd	00:00:00 - 01:04:00 00:00:00 - 00:56:01
Trefwoorden	<p>Schiedam, joodse bureu, arrestatie, deportatie, Duitsland, Arbeitseinsatz, München, Dachau, joodse dwangarbeiders, school, Russische familie, NSB, SS, leeghalen woning, trein, Osnabrück, Lemförde, Bremen, Feldkirchen, bevrijding, Amerikaanse leger, Kapo, homoseksueel, geweld, angst, UNWRA, omstander, ooggetuige</p> <p>Jewish neighbours, arrest, deportation, Germany, Munich, Jewish forced labourers, Russian family, emptying houses, train, liberation, US Army, Americans, homosexual, violence, fear, bystander, eyewitness</p>
Samenvatting	<p>De geïnterviewde werd geboren op 28 augustus 1926 en groeide op in Schiedam. In deze plaats heeft hij gezien hoe de joodse overburen werden weggehaald. Hij vertelt voornamelijk over de periode in Duitsland waar hij sinds december 1944 werkzaam was vanwege de <i>Arbeitseinsatz</i>. Gedurende zijn werkzaamheden in de buurt van München kwam hij in aanraking met joodse dwangarbeiders uit Dachau. Hij heeft gezien hoe erg deze mensen er aan toe waren en vertelt welk werk ze moesten doen. Hij beschrijft tevens het moment waarop joodse gevangenen gedwongen werden een medegevangene dood te schoppen. Verder gaat hij in op de bevrijding en vertelt hij over zijn vriendschap met een joodse jongen, die de oorlog overleefd bleek te hebben.</p> <p>The interviewee was born on 28 August, 1926 and grew up in Schiedam. There, he saw how his Jewish neighbours over the road were deported. He talks predominantly about the period in Germany, where he worked from December 1944 onward for the <i>Arbeitseinsatz</i>. During his work there in the Munich area he met Jewish forced labourers from Dachau concentration camp. He saw in what a bad state these people were in and talks about the work they were forced to do. He also describes the moment when Jewish prisoners were forced to kick a fellow prisoner to death. He also talks about the liberation and talks about his friendship with a Jewish man, who turned out to have survived the war.</p>
Transcriptie gemaakt door	Vrije Universiteit, M.Vlasblom, C. Jelsma
Eigenaar van het bestand	Vrije Universiteit, United States Holocaust Memorial Museum

Transcriptie

00:00:00

[image:08:40:39.17]

00:00:39

[image:01:00:22.20]

IV Hoe heet u en waar en wanneer bent u geboren?

00:01:00

[image:01:00:42.17]

CS Ik ben Casper Sla, ik ben geboren in Schiedam in 1926, 28 augustus. Eigenlijk mijn hele leven in Schiedam gewoond behalve die vier jaar dat ik Indië geweest ben, of die drie jaar eigenlijk, militaire dienst. Ik ben in de oorlog ook ondergedoken geweest voor de arbeidsdienst bij de boeren in Leersum.

IV Eerst even u jeugd. U groeide op in Schiedam?

CS Ik groeide op in Schiedam in een gezin, we zijn begonnen met mijn oudste zus, ik was de tweede en daarna zijn er nog negen bij gekomen. Dus ik ben uit een gezin van 11 kinderen.

IV Dat is nogal wat.

CS Dat is heel veel ja.

IV Was het een religieus gezin?

CS Nee, wij waren niet religieus. Hoewel ik toch wel naar de zondagsschool ging, zo nu en dan, vooral met de kerstmis. Want dan kreeg je een sinasappel

00:02:01

[image:01:01:41.09]

CS en een kerst...(?). Maar voor de rest op school kreeg je dan wat, godsdienstles, maar daar is het bij gebleven.

IV Wat deed uw vader voor werk?

CS Nou mijn vader, van oorsprong was ie metaal bewerker, hij zat in de scheepsbouw. Daarna, had ie de mogelijkheid om een textielzaak over te nemen en is hij daarna in de heren- en dames- en kinderkleding gegaan. En hij verkocht ook dekens en lakens en al die dingen meer. En dat heeft ie dan gehad tot aan zijn dood in 1976. Hij is tot zijn 76ste jaar in de zaak gebleven.

IV Groot gezin in Schiedam, was Schiedam een grote stad?

CS Nou Schiedam, ik schat dat het 60.- of 70.000

00:03:00

[image:01:02:38.08]

CS inwoners heeft nu en in die tijd dat ik geboren werd misschien 50.000? Ik weet niet hoe hard dat gegaan is.

IV Vijftigduizend?

CS Ja zoiets ja.

IV En wat werd er voornamelijk hier in Schiedam gedaan?

CS Voornamelijk scheepsbouw. We hadden hier in Schiedam vier scheepswerven: Wilton, de Nieuwe Waterweg, de Vurnus(...?), en nog een daar ben ik de naam van vergeten.

IV Scheepsbouwgebied.

- CS Ja, scheepsbouw en naderhand is dat eigenlijk allemaal door de concurrentie, Taiwan, noem al die landen maar op, die konden goedkoper produceren, dus het ligt hier allemaal op zijn kont.
- IV Dus u bent in de 20-er en 30- er jaren opgegroeid, hier in Schiedam?
- CS Jawel.
- IV Was het een leuke plek om op te groeien?
- CS Ja, wij hadden daar. Ik ben in Gorse geboren, dat is een eiland,

00:04:01

[image:01:03:36.14]

- CS eigenlijk in het zuiden van Schiedam, rondom in het water. Elke dag gingen naar de Maaskant om naar de schepen te kijken. En je had het Sterrebos, en noem maar op. Ja we hadden daar een prima locatie om de jeugd door te brengen.
- IV Veel vriendjes?
- CS Ik had veel vriendjes. Heel veel jongens uit de straat en ook van school.
- IV Zat u op een openbare school, of op een religieuze school?
- CS Nee, ik zat op een openbare school in de Zwartewaalstraat in Gorse.
- IV Zaten daar kinderen van alle soorten gezinnen?
- CS Eigenlijk wel ja. Hoewel de Gorse die, dat stond bekend als een arbeiders, ja ,als een wijk kan je het niet noemen, maar het ze werkten allemaal op de scheepswerven.

00:05:03

[image:01:04:36.06]

- CS Ja, als je de zoon van de bakker was, dan was je al een beetje hooggeplaatst hè. (lacht). Die dingen waren nu eenmaal zo.
- IV Was het een beetje standen en rangen?
- CS Nou op school niet. Nee, op school niet, maar je had daar natuurlijk wel mensen van de middenstand en daar keek je wel, daar keek je anders tegen aan dan dat je uit de arbeidersklasse kwam, zo ging dat in die tijd.
- (...)
- IV Had je groepjes op school? Op school zaten kinderen uit allerlei gezinnen: katholieken, protestanten..?
- CS Nee. Katholieke school, dat was weer apart in de Gorse. En Hervormde, die had je ook apart.

00:06:02

[image:01:05:32.12]

- CS Wij hadden gewoon een openbare school waar we op zaten en wij hebben eigenlijk qua godsdienst daarmee niks te maken gehad.
- IV Zaten er ook joodse kinderen op die school?
- CS Op de lagere school weet ik het niet eigenlijk meer. Maar naar mijn weten heb ik die niet gekend op de lagere school.
- IV En op de middelbare school?
- CS Op de middelbare school wel, want wij mijn hartsvriend, dat was een joodse jongen. Nou moet ik even. Ik had het net over de Zwartewaalstraat, maar wij gingen verhuizen naar het Westen en toen ben ik op het Frans Halsplein terecht gekomen en mijn joodse vriend, was daar op school. Tot aan 1941 zijn we dikke vrienden geweest.
- IV Tot aan 1941
- CS Ja, tot aan 1941, toen werd hij door de Duitsers opgepakt. Met zijn vader en moeder en zijn drie zussen.

00:07:00

[image:01:06:28.16]

IV En zag u hem nog terug?

CS Ik heb hem nooit meer terug gezien. Maar, nou moet ik erbij zeggen, tot vijf jaar geleden, nee 1995. Want iedereen dacht dat ie vergast was, want niemand wist waar ie gebleven was. Nou bleek naderhand, dat hij was eigenlijk uitgewisseld. Het was een Russische jood, nou zijn vader dan en zijn moeder. En die zijn omdat ze Russisch staatsburger waren, zijn ze uitgewisseld tegen Rijksduitsers. En zodoende is ie op transport gesteld naar Rusland. En niemand wist ooit meer waar die gebleven was. Totdat 1995 kwam er een artikel in de krant, een van die meisjes had gevraagd of ze Schiedam, via de burgermeester van Schiedam,

00:08:01

[image:01:07:26.16]

CS of ze Schiedam nog een keer kon zien. En toen kwam, mijn vriend heette Max Weiner, en toen kwam de naam Weiner voor. En toen hoorde ik van mijn broer: 'joh, er staat een artikel in de krant' en toen wist ik eigenlijk pas dat mijn vriend nog in leven was. En dat was na vijftig jaar. Dus ja. En via via heb ik zijn telefoonnummer te pakken gekregen en toen bleek dat hij in Israël zat. In Akko. Nou dat was natuurlijk enorm emotioneel. En toen is ie op uitnodiging van de Gemeente Schiedam, is ie met zijn zus naar Schiedam gekomen. Heeft hier gelogeed en ik ben hetzelfde jaar, ben ik naar Israël gegaan, heb ik een dag of veertien, heb ik bij hem gelogeed.

IV Hoe oud was u toen de oorlog uitbrak?

00:09:01

[image:01:08:24.07]

CS Dus was ik 14 jaar. Nou we hebben van alles gezien, we woonden dicht tegen Rotterdam aan, dus die bombardementen op Rotterdam, ja we stonden op het dak te kijken hoe die stad platgegooid werd.

IV Kon u het zien hier vandaan?

CS Ja

IV Wat zag u?

CS Een, die stuka's die naar beneden. Weet u wat een stuka is?

IV Ja

CS Die vliegt horizontaal en die duikt naar beneden en die gooit zijn bom af en die doet 'dat' weer. (Doet met zijn hand een duikvlucht na). Dus dat konden we allemaal zien. En ik ben na het bombardement meteen naar Rotterdam gegaan, die puinzooi allemaal.

IV Hoe kort na het bombardement?

CS Een dat erna. De Statendam zagen we smeulen en de

IV Wat is de Statendam?

00:10:01

[image:01:09:22.09]

CS Dat is een schip van de Holland-Amerika lijn. Een vreselijke stank, alles wat kon branden, dat brandde. Dat was heel erg.

IV Wat zag u de volgende dag daar?

CS In Rotterdam?

IV Ja.

CS Nou dat waren gebouwen die helemaal platgebombardeerd werden, of waren, en in brand stonden nog, smeulen en straten die geblokkeerd waren met puin enzo. En dan gingen we toch als veertienjarige jongen ertussen lopen.

- IV U was 14, en u zat op de middelbare school. Hoe verliep de eerste tijd van de oorlog?
CS Nou de eerste tijd van de oorlog, wij moesten heel vaak wisselen van school,

00:11:00

[image:01:10:18.11]

- CS want die Duitsers die bezetten heel vaak een school als onderkomen, daar maakten ze een soort kazerne van. Dus ik heb alle scholen van Schiedam gezien omdat er steeds een andere school werd in beslag genomen, dus.
Maar hoe verliep het? Tja, wij op die leeftijd ben je vrij zorgeloos, dus wij gingen veel zwemmen, in de waterweg of in het sportfondsenbad. Ja dat deden we allemaal, en ik had veel vrienden dus er was altijd veel te doen.
IV Dus als ik het goed begrijp veranderde er eigenlijk niet veel of is dat eh?
CS Nou eigenlijk ehm. Wij hebben natuurlijk die angst van die oorlog altijd bij ons gehad. Want ik woonde in Schiedam in de Leidenstraat en recht tegenover ons waren ook bommen gevallen enzo, dus je was er altijd mee bezig.

00:12:01

[image:01:11:17.18]

- IV Dus de angst zat erin bij de mensen?
CS Ja, ja ja. Ja dat was erg angstig. Dan was er lucht alarm. Er moesten er nog twee geboren worden, maar laten we zeggen, negen kinderen thuis en dan was het luchtalarm, ja dat was angstig.
IV Kunt u zich nog herinneren hoe de Duitsers zich gedroegen?
CS Nou in het begin was dat wij gingen natuurlijk kijken. Je had bij ons de Plantage en dan had je al die gasten, waren aardige mensen eigenlijk. Daar hebben ze alles aangedaan om een beetje aardig over te komen in het begin. Maar naderhand heb ik ook gezien dat mensen in elkaar traptten.
IV Aanvankelijk was er weinig om boos op te worden?
CS Eigenlijk wel ja. Want ik ging gewoon in de vakantie op de fiets naar de boer toe,

00:13:02

[image:01:12:16.09]

- CS 80 kilometer fietsen en dan kwam je eigenlijk niets bijzonders tegen wat aan de oorlog dacht.
IV Veranderde dat dan op een geven moment?
CS Ja, we waren natuurlijk ook getuige van die razzia's. Al die, er waren dan op de zandvlakte bij ons altijd oefeningen van die Duitsers die in Schiedam gelegerd waren enzo. Dat zagen we wel. En het werd gewoon allemaal harder. En dan had je natuurlijk ook met onderduikers te maken.
IV Waar zag u aan dat er wat veranderde? Wat zag u dan?
CS Ja. Het werd steeds grimmiger eigenlijk, en hoe moet ik dat omschrijven. Dat aardige van in het begin, wat ik dan zeg,

00:14:01

[image:01:13:12.15]

- CS dan gingen we naar het Sportfondsenbad, dan gingen we daar zwemmen. En die Duitsers, die kwamen daar ook, je had scheepswerf Wilton vlak bij, die van de Marine die kwamen daar altijd. En toen was er een keer een revolver gepikt van die gast. Nou dat was grote consternatie natuurlijk. Werd het hele zwembad afgezet en noem maar op en dan werd er een stelletje klem gezet.

- IV Maar aanvankelijk waren ze aardig. Heeft u daar nog een voorbeeld van, dat ze aardig waren?
- CS Nou ja, mijn broer was nogal een vrijbouter en nou was er bij ons een school bezet, Dr Visserschool en die liep daar gewoon in en uit bij die Duitsers. Dan mocht ie boodschappen doen en dan kreeg die sigaretten of een stuk Kuch. Dus dat ging op een andere manier dan naderhand, toen werd het allemaal afstandelijker.

00:15:02

[image:01:14:10.19]

- IV Kuch is Duits brood.
- CS Kuch is Duits brood ja.
- IV En op een gegeven moment veranderde dat, zei u net al, zag u dat, heeft u daar een voorbeeld van?
- CS Ja wat ik dan. Ik moest een keertje. Mijn vader had een textielzaak in Rotterdam, en ik moest een keertje in Rotterdam, moest ik verstelde kleding op halen. Dat had ik 's avonds moeten doen. Toen ben ik 's morgens om zeven uur ben ik de deur uitgegaan om dat alsnog te doen, want het moest vrijdag binnen zijn. En toen ben ik door die Duitsers, die SS-ers, ben ik opgepakt met een razzia in Rotterdam, dus die dingen gebeurden dan. In Rotterdam werden tienduizenden mensen op zo'n manier van straat geplukt. Of die kregen thuis een bevel dat ze zich moesten melden.

00:16:01

[image:01:15:07.10]

- IV Zag u dat ze zich anders gingen gedragen in de loop van de oorlog tegenover de Nederlanders in het algemeen?
- CS Ja, nou, die Duitsers, nou niet zo zeer. Maar ja had die randfiguren, die Nederlandse, ja, wij noemden ze Jan Hagel, omdat ze altijd met een jachtgeweer rondliepen waar hagel uitkwam, weet u wel. En die hadden het min of meer voor het zeggen en die confisqueerden ook mensen en zo. Ik heb gezien dat vlak voor de deur, dat zo'n knaap een oude man helemaal in elkaar schopte.
- IV Hoe ging dat?
- CS Nou, hij trapte hem gewoon van zijn fiets af.
- IV Waar vandaan zag u dat?
- CS Laat maar zeggen een meter of vijf zes van mij vandaan.

00:17:00

[image:01:16:04.19]

- IV Wat gebeurde er?
- CS Dat was een Hollandse SS-er.
- IV Wat gebeurde er precies?
- CS Hij sloeg die man midden op zijn gezicht en nader hand trapte hij hem van zijn fiets af. En waarom weet ik niet. Misschien had die man geen legitimatiebewijs bij zich, dat weet ik niet, maar dat soort dingen gebeurde gewoon in het openbaar.
- IV Meer van dat soort dingen?
- CS Nou in Schiedam heb ik dat niet zozeer veel gezien. Maar, het was allemaal wel grimmiger geworden, dat vond ik wel.
- IV U had een joodse vriend
- CS Ja
- IV En gold het voor hem, en zijn familie ook dat er weinig veranderde?
- CS Nou die joodse vriend, die woonde eigenlijk in een achterstandsbuurt,

00:18:01

[image:01:17:03.11]

- CS want zijn vader die was ziek en die gleed steeds meer af naar een lager niveau en ze konden de huur niet meer betalen, en ze gingen naar de *Manierstraat, dat had dan eigenlijk een slechte naam. En daar hoorde ik dan ook wel eens als ik hem ging halen 'Vuile jood' en die dingen, die ik eigenlijk nooit had gehoord. Die werden dan gezegd. En die waren hun natuurlijk ook weer in het oor gefluisterd. Het waren dan leeftijdgenoten, die riepen 'vuile jood'. In die straat daar. Maar op school, het eigenlijk wat wij een beetje vreemd vonden, was dat ie zaterdags niet naar school ging. Dat hadden ze zo thuis afgesproken, dat ie dan niet naar school hoefde, sabbatten. Ja.
- IV Dat vond u raar?
- CS Ja dat was niet gebruikelijk, want hij was eigenlijk de enige die dat deed.

00:19:02

[image:01:18:01.12]

- CS Want ik ging ook met hem mee als hij Hebreeuwse les moest hebben, dan moesten we naar Rotterdam toe lopen.
- IV Dan ging u mee?
- CS Dan ging ik mee.
- IV En dat roepen van 'vuile jood' daar was u bij?
- CS Daar was ik bij ja.
- IV En was dat iets dat voor de oorlog niet was?
- CS Ik had dat nog nooit gehoord. Ja er waren wel moppen over joden, dat was algemeen, wat Sam en Moos en al die dingen meer, dat was altijd een beetje, maar niet lelijk eigenlijk he. Dat was gewoon om iets leuks te vertellen, maar het was niet dat je zegt, ik wil iemand die joods is omlaag halen.
- IV Hoe reageerde hij daarop?
- CS Nou hij had het wel meer gehoord en dan gingen we gewoon een straatje om. We gingen echt niet in de aanval omdat dat gezegd werd. Hij accepteerde, en dat had hij thuis ook gehoord gekregen:

00:20:02

[image:01:18:58.21]

- CS 'Rustig blijven en loop maar liever een straatje om'.
- IV Zeiden zijn ouders?
- CS Ja.
- IV En, hoe ging het verder?
- CS Op school ?
- IV En met die vriendschap?
- CS We zaten heel veel bij mekaar. We deden samen een beetje aan chemie. (een klok slaat op de achtergrond) Ik had zo een chemicaliën doos, dus we zaten een beetje te rommelen, we waren erg creatief. En we hebben ook nog geprobeerd om buskruit te maken, en al die dingen meer. En we hadden ook een verbinding met elkaar. Hij woonde in de *Marinestraat en ik in de Leidenstraat en over de straat hebben we draden gespannen en met een lampje, konden we dan seinen naar elkaar toe, het was heel leuk met elkaar. Ja.
- IV U zag op een gegeven moment razzia's.

00:21:02

[image:01:19:56.08]

- IV Gericht op joden of op niet-joodse Nederlanders?

- CS Ja, nou om een voorbeeld te noemen. Mijn vriend, zijn ouders werden met een razzia, in opdracht van de SD door de Nederlandse politie werden die opgehaald. En de kinderen, die werden bij vrienden ondergebracht. Maar de andere dag, kwam de SD toch ook die kinderen ophalen. Dus dat heb ik dan niet gezien, maar dat heb ik dan meegemaakt van de razzia. Huis werd verzegeld, daar kon niemand meer in, dus ik was gewoon mijn vriend kwijt.
- IV Was dat van de ene op de andere dag?
- CS Ja. Ja.
- IV En waren er toen al razzia's geweest in Rotterdam, of kwam het uit de lucht vallen?
- CS Nee, die razzia, dat was een grootscheepse razzia.

00:22:01

[image:01:20:53.00]

- CS Maar dat was niet alleen in Schiedam, in Gouda en in Aken is het ook gebeurd. In Rotterdam hebben ze tienduizenden mensen hebben ze naar Duitsland vervoerd.
- IV Hoe reageerde de buurt?
- CS Dat weet ik niet, want ik werd op straat opgepikt, ik had helemaal niets bij me, geen bagage ofzo ik werd zo.
- IV Nee, nog even hoe reageerde de buurt, of de mensen op het ophalen van die families?
- CS Dat weet ik niet, want dat heb ik niet meegemaakt.
- IV Wat zeiden uw ouders ervan?
- CS Ik stond op straat, mijn ouders hebben nooit geweten waar ik gebleven was.
- IV Nee, ik heb het over het ophalen van die joodse familie en de vriend.
- CS Oh! Neemt u mij niet kwalijk.
- IV Weet u nog werd er iets over gezegd?
- CS Ja, wij wisten dat de joden opgehaald werden, maar dat was eigenlijk naderhand wat grootscheepser, want die vriend van mij, dat was eigenlijk een uitzondering hij werd niet

00:23:01

[image:01:21:51.09]

- CS opgehaald omdat ie jood was, hij werd opgehaald omdat ie Rus was, voor die uitwisseling. Dat was aan het begin van de oorlog. Naderhand werden de joden dan thuis opgehaald. Wij hadden burens, die liepen met zo een davidster op, de overburens liepen met zo'n davidster. En die mensen waren op een gegeven moment weg, en dan werd het huis leeggehaald.
- IV Zag u het gebeuren?
- CS Ja.
- IV Wat zag u dan?
- CS Dan werden ze door een politiewagen, want de politie die haalden die lui op. En ik meen te weten dat ze nog premie kregen ook voor elke jood die ze ophaalden, 25 gulden.
- IV Was u thuis toen de burens werden opgehaald?
- CS Toen de overburens werden weggehaald heb ik het gezien, ja. En wat mij dan opviel, dat was dat die mensen zo gelaten waren. Want ze hadden natuurlijk een verhaaltje opgehangen,

00:24:00

[image:01:22:47.09]

- CS dat ze, nou ja goed, tewerk gesteld zouden worden. Maar niet dat ze naar de gaskamer gingen. Die verhalen waren natuurlijk wel doorgedruppeld.
- IV Die verhalen waren doorgedruppeld?
- CS Ja, ja.

- IV Wie, welke verhalen waren doorgedruppeld?
- CS Nou, dat ze getransporteerd werden, uiteindelijk naar Duitsland toe. En dat het daar niet best was, dat was natuurlijk wel duidelijk, want die Duitse joden die waren al een keer naar Holland gevlucht met hun verhaal. Dus dat was toch wel bekend in joodse kringen.
- IV Dus wat zeiden de mensen in de buurt wat zou er met die mensen gebeuren?
- CS Ja, dat was zo verschillend. Er waren mensen die kon het eigenlijk helemaal niet schelen dat die joden weggehaald werden. Die had je ook. Maar een hoop waren er mee begaan, want dat waren natuurlijk mensen die je al jaren gekend had. En eigenlijk nog geen eens zozeer dat je dacht 'dat is een jood'.

00:25:00

[image:01:23:45.15]

- CS Het waren burens en voor de rest geen bijgedachte. Dus ja, die mensen die vonden dat wel vreselijk dat de burens zo weggehaald werden.
- IV Werd daar aan tafel en thuis over gesproken?
- CS Nou eigenlijk niet. Het werd gewoon weggeschoven, het werd gewoon weggeschoven.
- IV Er werd niet over gesproken?
- CS Nee. Nee.
- IV Sprak u erover?
- CS Ja, ja. Over mijn vriend natuurlijk die was weggehaald in het begin van de oorlog.
- IV Weet u nog iets wat de mensen in de buurt zeiden over wat er gebeurde met die mensen?
- CS Nou, als jongen zijnde, had steeds gehoord dat ze ergens te werk gesteld zouden worden. Ik wist niks van vergassen of wat dan ook. Nee, dat wisten we niet, daar ben ik in Duitsland pas achter gekomen.
- IV Op een gegeven moment is er een razzia waar u wordt opgepakt.

00:26:04

[image:01:24:46.21]

- CS Ja.
- IV Wanneer was dat?
- CS 10 november 1944, kregen de mensen allemaal een proclamatie, ik heb hem liggen. En daar stond in wat je mee moest nemen: warme kleding en welke vergoeding je per dag kreeg en zulke dingen meer. Maar ik zelf, ik werd van de straat afgeplukt en ergens in een loods ondergebracht en per rijnaak, werden we vervoerd.
- IV Hoe oud was u?
- CS Ik was toen net 18.
- IV U werd opgepakt hier op straat in Schiedam?
- CS Nee, in Rotterdam West. Ik was net de Rotterdamse dijk, dat is de dijk van Schiedam naar Rotterdam. En wat ik nou vreemd vond, die stond vol met tanks en zwart geüniformeerde SS-ers.

00:27:03

[image:01:25:43.11]

- CS En die hadden de hele stad afgegrensd. En daar was geen ontkomen aan. Ik heb ook nog bij een winkelier onder gedoken gezeten, maar ja, ze gingen huis aan huis gingen ze kijken. Die leeftijd was van zestien jaar, meen ik, tot vijftig, en die moesten allemaal opkomen. En toen heb ik me uiteindelijk heb ik me gemeld bij lui die in de rij stonden en toen kwamen we op transport.
- IV Transport per rijnaak?
- CS Ja. Rijnaak, we werden eerst naar Amsterdam vervoerd met die rijnaak. Toen zijn we daar een dag verbleven, toen zijn we met een rijnaak over het IJsselmeer vervoerd,

onderweg beschoten door Engelsen. Die luiken werden dichtgehouden. En toen kwamen we in Kampen aan en toen moesten we naar Wezep lopen en dat is toch, in de sneeuwstorm

00:28:04

[image:01:26:41.22]

CS en dat is toch een wandeling van een uur of drie vier. En toen hebben we daar een paar dagen in een kazerne gezeten, in een Duitse kazerne gezeten, werden we opgesloten. En dan was het heel streng, want we hadden over hoe je weet dat ze strenger werden. Het was wel zo dat er waren mensen die hadden geprobeerd te ontvluchten en die werden doodgeschoten en die werden bij de ingang, of de uitgang neergelegd als waarschuwing van: als je probeert te ontvluchten, dan kom je er bij te liggen.

IV Zag u dat er mensen werden doodgeschoten.

CS Ja ha.

IV Daar stond u bij?

CS Want er was ook een soort toren was er en daar waren we ingeklommen en dan zagen we die Duitsers rond dat kamp lopen met die waakhonden.

00:29:00

[image:01:27:35.13]

CS En wij hebben dat gezien dat iemand neergeschoten werd en die werd dan binnengebracht als waarschuwing.

IV Iemand die geprobeerd had te vluchten?

CS Ja die had geprobeerd te vluchten. Want wij waren ook van plan om te vluchten.

IV Van waar uit zag u dat?

CS Het was in die kazerne een beetje een hoger gelegen gebouw. Want wij sliepen zelf in de kelder en toen zijn we daar gaan kijken. En toen konden we zo eigenlijk die omheiningen zien en die lui met die honden, die bewaking.

IV U zag iemand vluchten zei u?

CS Ja. We hebben iemand zien vluchten en die werd neergeknald.

IV En toen?

CS Die werd weggesleept en wat ik al zei, die ze dan op hun vlucht hadden neergeschoten, die werd dan binnen gebracht, als waarschuwing. Dus.

IV Hoe werd daar op gereageerd?

CS Nou, ik moet zeggen dat we natuurlijk wel bang werden. Ja. Ja.

IV Hoe lang bleef u daar, u zei ongeveer drie dagen?

CS Ja, ongeveer drie dagen en toen moesten we de trein in. En we zaten net in de trein en toen was er weer een luchtaanval, op die trein. En de Duitsers hadden de deur op slot gedaan.

IV Was het een personentrein?

CS Het was een ouderwetse personentrein. Aan de ene kant kon je dan instappen en waren een rij stoelen en aan de andere kant was zo een zelfde deur, kon je er weer uit stappen. Hele ouderwetse trein. Zat je hier in een rijtje, en daar ook en in het midden een pad en dan had je hier een deur en daar een deur. Dus die lui hadden de deur op slot gedaan, maar ze vlogen zelf, ze gingen het weiland in in stelling. Maar ze hielden die trein in de gaten, waar wij inzaten.

IV Toen de trein werd geschoten, stopte de trein?

CS Nee, op het moment dat wij erin stapten, stond ie nog stil en werd ie beschoten.

00:31:04

[image:01:29:35.04]

IV De Duitsers verlieten de trein en gingen in stelling?

CS Ja. Ja die gingen voor dur hachje zorgen.

IV Werd de trein geraakt?

CS Nee, er is niks geraakt.

IV Vervolgens?

CS Vervolgens ging die trein rijden en achter die wagons, zaten die SS-ers. Om die trein in de gaten te houden. Want ja, die trein reed wel eens langzaam en dan probeerden mensen eruit te.... Ik heb zelf ook nog geprobeerd

Op de rand. Maar als die lui een kop eruit zagen, dan gaven ze een riedel met een machinegeweer, langs die trein, dus dat liet je dan ook wel uit je hoofd. Het werd streng bewaakt.

IV Duurde de reis lang?

CS Erg lang. Want het spoorwegnet in Duitsland, dat was niet optimaal.

00:32:02

[image:01:30:30.20]

CS Dus we waren dan in eh, Wezep en toen moesten we helemaal naar Groningen en daar naar de grensovergang, en toen zijn we bij Leer, zijn we met, daar zaten 1500 mensen. Want ik heb daar documentatie van. 1500 mensen in de trein. En die knalde op een stilstaande goederentrein. En ik geloof dat 32 mensen dood waren en 45 zwaargewond.

IV Van de trein waar in u zat?

CS Van de trein waar in ik zat ja.

IV Dat was een enorme knal?

CS Ja, dat was een enorme knal. Wij hadden min of meer geluk omdat we achteraan zaten. Maar we werden wel door elkaar geschud, je kan wel nagaan, op een stilstaande trein. En we wisten niet wat er gebeurd was. Maar dat er een botsing geweest was (dat was duidelijk).

00:32:59

[image:01:31:25.03]

CS En de deuren zaten ook op slot. We konden er niet uit. En toen hebben we daar uren stil gestaan. En we zagen aan het licht van snijbranders dat daar heel wat aan de hand was. De eerste drie of vier wagons, die waren helemaal in elkaar geschoven. En we hoorden kermen noem maar op. En toen hebben ze dat stuk wat in tact was, dat hebben ze gerangeerd en toen gingen we verder. Maar toen zagen we in het voorbijgaan wat er eigenlijk aan de hand was geweest. Een grote ravage.

IV Hoe weet u dat er zoveel doden waren?

CS Ik heb er documentatie van, want er is een keer een Duitse onderzoeker geweest en die wilde weten wie er bij betrokken waren voor documentatie. En die is alles nagegaan, wie daar op die lijst stonden en al die dingen meer.

IV En de reis ging uiteindelijk verder

CS Met een aantal mensen minder ja.

00:34:00

[image:01:32:24.00]

CS En toen zijn we daarna zijn we tussen Bremen en Osnabrück, zijn we eigenlijk gedumpt in een oud clubgebouw en toen werden we nou niet zozeer bewaakt. Er was wel een hele oude man die ons moest bewaken. Maar ze hadden ergens nog een vuurtje gemaakt, dus

die man zat ook bij dat vuurtje om zijn eigen warm te houden. En het was komisch, want als ie naar de WC wilde, dan vroeg hij aan een ander of die zijn geweer even vast wilde houden. Dus zo, komische situatie. Maar dan moesten we aan de spoorwegen werken die gebombardeerd waren.

IV Tussen Osnabrück en Bremen?

CS Ja. Lemförde heette dat.

IV Waren er nog steeds jongens die probeerde weg te komen?

CS Ja. Maar wij hadden ook iemand gezien, die had getracht te vluchten, en die was na een maand terug gekomen. Die was naar een concentratiekamp geweest.

00:35:00

[image:01:33:21.06]

CS Die hadden ze vervoerd. En die man, die had de zwijgplicht gekregen om niets te vertellen wat hij daar in het concentratiekamp gezien had.

IV En hield hij zich daar aan?

CS En daar hield hij zich ook aan. Ja.

IV Waar was hij geweest?

CS Ik weet niet. Want wij waren nog op weg naar München, want dat heb ik het over Dachau, he, bij München. Welke concentratiekamp hij toen geweest is, dat weet ik niet. Maar wij wisten wel dat ie een vluchtpoging gedaan had en dat ie opgepakt is geworden en dat ie weer teruggeplaatst is bij ons.

IV Maar hij zei niets?

CS Hij had natuurlijk een zwijgplicht. Met natuurlijk een flinke stok achter de deur. Hoe ze dat wilden controleren, dat weet ik niet. Maar hij was zo bang gemaakt dat ie het ook niet zei.

IV Helemaal niets?

CS Helemaal niets.

IV U moest aan de spoorweg werken, hoe ging dat?

00:36:00

[image:01:34:019.00]

CS Ja, hoe ging dat, wij hadden heel weinig eten. We waren slecht gekleed en we moesten toch hard werken, wat eigenlijk niet kon. Maar we moesten het wel doen en we werden ook constant bewaakt.

IV Door wie?

CS Het waren hoofdzakelijk oudere mensen die ons moesten bewaken, want de rest zat aan het front natuurlijk.

IV Hoeveel jongens werkten daar bij elkaar? Waren het alleen jongens of waren het ook vrouwen?

CS Nee, het waren ook oudere mannen. Jaar of vijftig, dat was in onze ogen een oude man natuurlijk, we waren zelf net achttien. Want ik was daar met zeker zeven jongens van de school die ik kende. Die waren bij elkaar op transport gesteld. Ik was als eenling in Rotterdam opgepakt. En hun waren thuis opgepakt.

00:37:03

[image:01:35:19.05]

IV Dus die groep die was nogal?

CS Ja, die bleef aardig bij elkaar ja. Er was er eentje bij die zijn vader had een sigarenwinkel dus die had heel veel sigaretten bij hem. Dat was onze grote vriend geworden.

IV Waar was u onder gebracht?

- CS In een, ja, eigenlijk een jeugdhonk, was het eigenlijk. Dat was veel te klein eigenlijk. En we sliepen in het stro en er was geen sanitair ofzo, een hele toestand.
- IV Was het zwaar werk?
- CS Zwaar werk. We moesten dan, laten we zeggen met tien twaalf man die rails verschouwen. Wat hun dan noemden de *Tschiltange en bielzen sjouwen, met twee man een biels. En dat is normaal niet zo zwaar natuurlijk, maar als je te weinig eten krijgt is het wel zwaar werk.

00:38:01

[image:01:36:15.08]

- IV Was het een nieuwe spoorlijn?
- CS Nee, dat was een reparatie, daar was het een reparatie.
- IV Hoe kwam die stuk dan?
- CS Na een bombardement, werden we ingezet.
- IV Hoeveel mensen werkten daar?
- CS Wat ik dan moet schatten, dat wij in Lemförde. Na die botsing gingen de mensen hier of daar heen. Maar ik denk wij met 200 man, nee met 300 man in Lemförde zaten.
- IV Werkten daar nog andere mensen?
- CS Nee, wij waren als dwangarbeider de enige.
- IV En u zag in de buurt ook geen andere mensen werken?
- CS Nee. Ja het gewone werk misschien, van seinen. Maar reparatie werk, nee, dat werd alleen door ons gedaan.
- IV Hoe werd u behandeld?
- CS Ja, het was wat ik zeg, we

00:39:02

[image:01:37:13.02]

- CS werden bewaakt door zo een oude man, dus dat viel nogal mee, maar ik moest wel werken. En wat we wel zagen dat ie, kucht. Mat ik even een beetje water?
- (Loopt uit beeld)

00:39:30

[image:01:37:40.22]

Onderbreking

- IV U werkte daar met ongeveer 300 mensen aan de spoorwegen. Allemaal Nederlanders?
- CS Dat waren allemaal Nederlanders. Uit Schiedam en uit Rotterdam.
- IV Hoe was de stemming?
- CS Ja, hoe was de stemming. Je dacht natuurlijk steeds aan huis en zo. En het was daar ook niet ongevaarlijk want we hebben een keer meegemaakt, dat een grote Amerikaanse bommenwerper net over ons heen vloog en dat ie daar in een dal neerstortte. En ja, het was gewoon een oorlogsstemming, ook daar. We hoorden natuurlijk. Tussen Osnabrück en Bremen heb ik het over. Om de haverklap was het of in Bremen bombarderen of in Osnabrück en daar zaten we tussen in dus wij hadden daar niet zo veel mee te maken, maar er was wel een oorlogsstemming.
- IV En was er een stemming onder de mannen daar, dat het heel lang zou duren of heel kort zou duren, weet u daar nog iets van?

00:41:02

[image:01:39:08.16]

- CS Het was een ongewisse toestand, wij wisten. Ja we wisten wel dat de oorlog zo een beetje op z'n eind liep, want we hadden natuurlijk die berichten ook wel gehoord via de Engelse zender. Maar daar hoorden we het niet, maar het front kwam steeds dichterbij, dus wij hadden wel hoop dat het niet te lang zou duren.
- IV Hoe weet u dat het front dichterbij kwam?
- CS Ja, dat wisten we voordat ik opgepakt werd. Er waren mensen die luisterden naar de Engelse zender en die berichten kwamen wel door.
- IV En kreeg u daar op die plek nog berichten te horen over hoe het met de oorlog ging?
- CS Nee, nee, nee.
- IV U zat in een soort isolement?
- CS Wat dat betreft ja, want we hadden geen radio, hadden we sowieso niet, maar dat hadden we thuis ook niet, die werden allemaal ingepikt.
- IV Had u contact met Duitsers?
- CS Nee. Ja, ik ben eens een keer dat dorp ingegaan en toen

00:42:01

[image:01:40:05.20]

- CS ben ik een beetje gaan bedelen voor wat eten en dat heb ik ook gekregen. En dat was een vrouw, die d'r man zat aan het Oostfront, met drie zonen aan het Oostfront. En die zag dat ik een groot gat in mijn broek had. En daar kreeg ik een lange gewatteerde onderbroek van. Nou dat was welkom. A was dat gat bedekt, en die broek was al zo vaak gestopt op de knieën met *sajet dat ie nog warm aanvoelde ook. Dat was dan wel een contact. Maar een Duitse vriend, dat hadden we daar niet. We lagen ook helemaal buiten Lemförde. Moesten elke keer eerst een stuk lopen om aan het werk te gaan.
- IV En hoe lang bleef u daar op die plek?

00:43:01

[image:01:41:02.04]

- CS Een dag voor kerstmis in '44 werden we weer op transport gesteld, want we werden ergens anders ingezet. Wat naderhand bleek dat wij een nieuwe spoorbaan aanmoesten leggen in Feldkirchen, dat is onder München. Ja.
- IV Dus dat is ver naar het zuiden ineens?
- CS Ja, en toen werden we op transport gesteld met de kerst. Hebben we twee dagen zonder eten en zonder drinken en bij een temperatuur van nou, twintig graden onder nul, zaten we daar in die trein.
- IV Was het een personentrein?
- CS Nou ook weer zo een personentrein waar je op een rijtje zat, wat ik net schilderde, met links en rechts een deur en hier stoelen en daar stoelen; tenminste banken.
- IV U reed van Noord- Duitsland naar Zuid - Duitsland?
- CS Naar Zuid-Duitsland.

00:44:02

[image:01:42:01.02]

- IV Zag u iets uit het raam?
- CS Ja we zagen veel gebombardeerd spul. En die spoorlijnen, we moesten elke keer een heel eind omrijden om, wij wisten niet waar we naar toe gingen, maar dat we omreden steeds, dat bleek wel ja.
- IV Was er weer bewaking bij?
- CS Er was weer bewaking bij, maar die hadden dan de eigen wagon achter in de trein zodat ze de hele trein konden overzien.
- IV Wat zag u dan uit het raam?

- CS Gebombardeerde steden. We gingen door steden heen, dus Stuttgart en langs Keulen en Aken zo'n beetje, naar mijn herinnering en ja, dat lag behoorlijk plat.
- IV Beschrijft u dat eens?
- CS Nou, straten vol met puin en dan ruïnes aan beide kanten van de straten.

00:45:02

[image:01:42:59.11]

- CS Dat was eigenlijk, elke stad die we passeerden, was wel kapot. Ik praat over 44, toen was het bombardementen behoorlijk hevig.
- IV Hoe reageerden de mannen en jongens in de trein op de rit?
- CS Ja, we deden de gekste dingen, we deden, om een beetje af te leiden puzzels. We hadden in de trein eentje die goed Frans kon, een beetje Frans leren. En dan met de voeten stampen om warm te blijven.
- IV Oncomfortabel.
- CS Heel oncomfortabel.
- IV Waar kwam u terecht?
- CS Wij kwamen terecht op een emplacement in Feldkirchen.

00:46:01

[image:01:43:55.10]

- CS En op dat emplacement stopte de trein en wij vroegen: 'Waar moeten we slapen'. En toen wezen ze naar een stelletje wagons. Er stonden tien twaalf wagons op een rij, en daar moesten we slapen. En wat bleek nou, we moesten met dertig man in één wagon slapen. Hadden ze kribben gemaakt, onder acht, boven zeven, en aan de ander kant van de deur hetzelfde. We sliepen met dertig man in een wagon.
- IV Hoe waren die kribben gemaakt?
- CS Dat waren gewoon houten planken.
- IV Was het een personenwagen?
- CS Nee, het was een vee wagon. Wij sliepen in een veewagon en waar moesten we dan op slapen? Het waren gewoon kale. En toen hadden ze van die balen houtstro hadden ze aangewezen, dat kon erin. Er stond een kacheltje en toen hebben we kolen gepikt bij een *tender van een locomotief en toen hebben we dat aangestoken.

00:47:05

[image:01:44:56.21]

- CS Want die balen houtstro die waren helemaal bevroren en die moesten we eerst ontdooien. En dan kregen we de man een deken, zo een heel dun dekentje, en dat was het.
- IV En het was winter.
- CS Je kan wel zeggen het was hartje winter, want het vroor daar 25 graden.
- IV Koud
- CS Zo
- IV Hoe lang bleef u daar?
- CS Wij werden bevrijd in mei, precies 1 mei door de Amerikanen. Ze hadden daar in het dorp wat trommelvuur gehouden en op een gegeven ogenblik zien we die Amerikanen, die tanks op die landweggetjes oprukken, en daar zijn we naartoe gegaan en ja dat was natuurlijk weer een hoera stemming daar.

00:48:00

[image:01:45:50.05]

- IV Eerst nog even aan de spoorlijn werken. Het was een nieuwe spoorlijn?

- CS Ja. Wij moesten een nieuwe spoorlijn maken van Feldkirchen naar Zorneding. Zorneding heette die plaats. En dat is een lengte van zeven kilometer. Er moest een stuk tussen gezet worden.
- IV Hoe laat begon u 's ochtends?
- CS Om zes uur, in het donker. En 's avonds om zes uur kwamen we weer terug.
- IV En waar bestond het werk uit, meer letterlijk?
- CS Dat was rail sjouwen, bielzen sjouwen en dan die bielsen neerleggen en die ijzers erover en dan schroeven erin draaien en grint eronder stoppen, en dan kwam er een wagon met grind en dat moesten we dan aanstampen enzo. En er was heel hard werken zonder eten. En als we dorst hadden, dan was er een handje sneeuw.

00:49:01

[image:01:46:48.17]

- IV Geen eten?
- CS Geen eten. Alleen als je 's avonds thuis kwam, dan had je zo een grijs kommetje en dan kon je, dat noemde ze soep, maar dat was een beetje blauw water met gort eronder in en dat was het dan. En we kregen één keer in de tien dagen, kregen we een *Kuch en daar moest je dan tien plakjes van maken om er tien dagen mee rond te komen.
- IV Een brood de man?
- CS Ja. En dat was het.
- IV Was die groep daar weer helemaal alleen of?
- CS Nee, wij waren met dezelfde groep, waren we daar gekomen. Naderhand kwamen er wat Polen, die werden daar ook ondergebracht en die moesten ook aan de spoorlijn werken. Want op een gegeven ogenblik waren ze in tijdnood, dat schoot niet hard genoeg op, want wij waren natuurlijk niet sterk.

00:50:00

[image:01:47:44.24]

- CS En toen hebben ze besloten om aan de andere kant bij Zorneding ook te beginnen en zo naar elkaar toe te werken. Dat betekende dat mensen die aangewezen waren om in Zorneding te moeten werken, dat die zeven kilometer door de sneeuw moesten banjeren om daar te kunnen werken. Dus je kan we nagaan dat als wij van zes tot zes werkten dat zij veel langer onderweg terug waren. Die kwamen veel later thuis. Nou ja, thuis, in de wagon. En we hadden helemaal geen sanitair en geen gelegenheid om te wassen. Er was één kraan, maar die was altijd bevroren. Je kunt wel nagaan, we zaten in een mum van tijd onder de luizen en de zweren.
- IV Er kwamen Polen werken zei u?
- CS Ja
- IV Hoeveel?
- CS Nou die zaten in één wagon, dus ik schat dat dat een mannetje of dertig waren. Ja.

00:51:02

[image:01:48:45.03]

- IV Die kwamen ook daadwerkelijk uit Polen?
- CS Ja, dat waren Polen, ja.
- IV Had u daar contact mee?
- CS Nou nee, want dat waren lui die een beetje op zichzelf. Ze hadden iets geheimzinnigs eigenlijk. En wat bleek nou die. Ja we zaten vlak bij een vliegveld en transporten met aardappelen werden naar dat vliegveld gebracht en dan was er een soort raffinaderij en daar maakten ze uit aardappelen, maakten ze brandstof voor de vliegtuigen. En dat deden wij ook, dan gingen we onder zo'n kar hangen, en dan de één lopend en dan wat

aardappels er af. Nou dat deden die Polen ook, maar die stookten daar jenever van. Op de een of andere manier, met een paar blikken of wat dan ook. En dat moest een beetje geheim blijven, dus wij hadden daar geen contact mee.

00:52:01

[image:01:49:41.06]

IV Helemaal niet?

CS Nee.

IV Nooit iemand die eens even bij ze ging buurten?

CS Nee, dat deden we niet, we waren gewoon apart.

IV Werden ze anders behandeld dan u?

CS Nee. Nee, want die mensen, waren eigenlijk ook (dwangarbeiders). In Polen was het heel erg, daar werden hele gezinnen naar Duitsland gesleept. Om in Duitsland te werken, ja die werden gewoon (naar Duitsland gebracht). Want die Duitse bevolking, ja, die zat aan het front. Dus er moest toch gewerkt worden. En die werden dan gewoon op een boerderij gezet. En die Duitse. Waarschijnlijk zijn dat Poolse krijgsgevangenen geweest, dat weet ik niet precies.`

IV U werd nog steeds bewaakt?

CS Ik werd nog steeds bewaakt.

IV Als iemand

CS Nou dat is het typische, in het kamp zelf, werden we niet bewaakt.

IV Probeerden mensen wel eens wat minder hard te werken?

00:53:02

[image:01:50:40.04]

CS Ja, onder anderen ik. Dan zei ik dat mijn klompen kapot waren. En dan had ik onder mijn hoofdkussen had ik een paar rubberen laarzen. Die had ik, dat was ook weer typisch. Die had ik met een Fransman geruild. Want ik had een paar *glaces van *waweer aangetrokken en die Fransman wilde graag die *glaces hebben. En toen hebben we geruild voor een paar goede laarzen. Zelf had ik daar meer aan natuurlijk. Dus als ik dan zei dat mijn klompen kapot waren dan gingen we bij die boeren lopen bietsen voor brood en zo, voor een beetje werk, een beetje houthakken.

IV Er waren ook Fransen?

CS Ja, dat was nog uit Lemförde. Die had ik een beetje heimelijk ontmoet, beetje ruilen en zo. Voor de rest geen contact.

IV Zag u ooit in de buurt van de groep waar u werkte, andere gevangenen?

CS Nee. Wij waren als groep bezig met die spoorlijn en anderen heb ik niet gezien.

00:54:10

[image:01:51:45.03]

IV De bewakers, hoe gedroegen die zich ten opzichte van de mensen die moesten werken?

CS Ach, er was er eentje bij, Rupert heette die, van een jaar of zestig, met zo'n pijpje. Je kent ze wel die Beieren. En die had. Dat was nogal een schreeuwlelijk. En er was er één bij, die was van het Oostfront gekomen, Herr Meier en die had één arm, en die hadden alle twee een revolver bij zich. Die hebben ze overigens nooit gebruikt. Hoewel wij er is een keertje, dat wij ergens naar toe gingen voor wat brood, dat ze ons naschoten. Dat hebben ze wel gedaan. Misschien over ons hoofd of wat dan ook maar in ieder geval dat er werd geschoten.

IV Werd er wel eens een klap uitgedeeld?

CS Nee, hun sloegen niet. Nee.

IV Wie sloegen wel?

CS Wij pesten ze wel, wij waren 17, 18 jaar.

00:55:01

[image:01:52:34.14]

CS Dus wij pesten die lui wel een beetje. En zo was het wel, mensen die heel hard werkten, die kregen dan een 'Schweres arbeitskarte', extra bonnen om eten te kopen. Maar wij kregen ze nooit omdat we die lui, een beetje aan het jennen waren.

IV Heeft u wel eens gezien dat ze iemand sloegen? Of gedroegen ze zich altijd goed?

CS Ja, het was heel streng regime, want je moest keihard werken, en dan kreeg je extra taken ofzo, maar echt slaan, dat deden ze niet. Nee.

IV En u zag geen andere groepen die daar werkten?

CS Dat is naderhand, is dat gekomen. He, toen werden wagonladingen uit Dachau, werden die.

00:56:02

[image:01:53:33.05]

CS Omdat het eigenlijk te langzaam ging, die spoorlijn. Werden de mensen uit Dachau die werden naar Feldkirchen getransporteerd en die werden bij ons uitgeladen en dat waren dan joodse mensen.

IV Hoe weet u dat?

CS Nou omdat die mensen, die werkten niet aan de spoorlijn zelf, maar die moesten sleuven maken voor de telegraafkabels, of de telefoonkabels, dat weet ik allemaal niet. Maar die moesten sleuven maken. En ja goed, hier heb je de spoorlijn en daar had je de sleuven, dus we hadden wel eens woorden. En dan wist je waar ze vandaan kwamen. De ene kwam uit Roemenie en de ander kwam uit. Uit Nederland waren er wel bij, die we gesproken hebben. En die werden wel geslagen.

IV Die werden wel geslagen?

CS Die werden wel geslagen.

IV Eerst even weet u nog wanneer die aankwamen?

CS Ja.

00:57:01

[image:01:54:29.02]

CS Ik heb in het eerste interview gezegd dat ik dacht dat het februari maar was, maar dat moet ik even herzien. Want als ik nou terugdenk van mei en dan april. Ik denk dat het eind maart is geweest, dat die mensen, die moesten dan ook komen werken.

IV 45

CS In 1945 ja.

IV Heeft u een idee hoeveel mensen het waren?

CS Nou het waren wagonladingen vol en naar mijn schatting, moet ik toch al gauw aan 300 mensen denken.

IV Hoe oud waren ze ongeveer?

CS Nou, alle leeftijden. Er waren echt stumpers bij. Ja, die mensen zaten al heel lang in dat concentratiekamp, die kwamen van Dachau.

IV Zeiden ze dat, dat ze van Dachau kwamen?

CS Ja, dat is zo, dat hebben ze gezegd dat ze van Dachau kwamen.

IV Vertelden ze daar iets over?

00:58:00

[image:01:55:26.01]

CS Nee. Verhalen over Dachau heb ik pas van hun gehoord, na de bevrijding.

- IV Vertellen we straks over.
- IV Waren het alle leeftijden, waren het ook mannen en vrouwen?
Mannen en vrouwen ja. En ja, die mensen waren natuurlijk helemaal niks waard. Dus er bleven er ook wel eens die voor dood lagen of doodziek in ieder geval.
- IV Van welke leeftijd tot welke leeftijd als u moet schatten?
- CS Eh. Nou vanaf twintig en dan zestig, zeventig. Ja, die mensen verouderden in hun gezicht natuurlijk verschrikkelijk. He. Als je niks te eten krijgt, dan kan je eigenlijk niet schatten hoe oud ze zijn.
- IV Hoe waren ze gekleed?
- CS In alleen een streep pak met niks eronder. En ze droegen dezelfde 'houtschoenen', dat noemden ze de Holzschuhe. Dat was een houten zool met canvas opgetrokken.

00:59:06

[image:01:56:29.10]

- CS Dus ze hadden alleen maar een hemd en een broek aan, gestreept. En als ik dan een beetje focus stond er volgens mij ook nog een J op. Want in die concentratie kampen werd er ook nog een onderscheid gemaakt, wie je was of hoe je was. En dat lopen op die houtschoenen in de sneeuw. Als je een paar passen had gezet dan werden die zolen steeds dikker, van die plakkende sneeuw. Dat was. Ja, wij hadden zelf ook niet veel kleren aan. Ik had alleen een dunne broek aan en een dun jasje. En we hadden ons in zes maanden niet verschoond, niet gewassen.
- IV Die sleuven graven, dat lijkt me moeilijk in bevroren grond?
- CS Ja, dat was ook heel zwaar werk. Want dat was wat u zegt helemaal bevroren en dat moest met pikhouwelen.

01:00:02

[image:01:57:23.00]

- CS En dat kon natuurlijk wat die bewakers betreft – die bewakers waren Kapo's – dat kon niet snel genoeg gaan.
- IV Kapo's, wat zijn dat?
- CS Ja, Kapo's dat zijn dat gevangenenbewakers. Dat zijn eigenlijk zelf ook gevangenen, die kregen dan wat privileges, maar dan moesten ze voor die privileges voor die prestatie moesten ze dan extra streng optreden over een groep mensen waar hun de leiding over hadden. En die Kapo's die hoefden zelf geen joden te zijn. Want in Dachau, daar zaten misdadigers, homoseksuelen, die werden daar ook opgesloten, en die mensen die werden Kapo. En die mensen, die werden Kapo.
- IV De joden werden geen Kapo?
- CS De joden werden geen Kapo. Naar mijn weten [:niet]. Ik heb nooit een joodse Kapo daar gezien.
- IV Hoe weet u dat?

01:01:02

[image:01:58:20.10]

- CS Nou, die Kapo's die hadden dan ook een roze dingetje als ze homoseksueel waren. In ieder geval het waren geen joden, anders hadden ze een J gehad.
- IV Wist u dat in die tijd? U kunt op het teken zien wat het was?
- CS Nee, maar ik kon wel zien dat een Kapo die dan bevel gaven om mensen dood te schoppen of wat dan ook. Die dingen.
- IV Die mensen kwamen van de ene op de andere dag?
- CS Ja, op een gegeven ogenblik waren die, die wagons met die joden kwamen aan om te helpen om die spoorweg wat sneller gereed te maken.

- IV Die Nederlandse mannen, of u zelf, had u contact met ze?
CS In zoverre dat was dan zo op een afstand van een paar meter zo praten met elkaar.

01:01:58

[image:01:59:14.24]

- CS Want we mochten ons niet met ons bemoeien. Ze waren waarschijnlijk bang dat er verhalen kwamen of. We wisten wel dat het erg was daar. Ja, dat kon je wel aan die mensen zien, dat het erg was. Maar de verhalen die heb ik als zodanig pas gehoord nadat de mensen bevrijd waren.
- IV Wat zei u tegen ze, korte dingen?
- CS Ja, de één vertelde dat hij, laten we zeggen, pianist was en dat hij nou dat zware werk moest doen. Dat was dan bijvoorbeeld iemand uit Roemenie of Bulgarije, dat weet ik allemaal niet zo precies meer. Maar echt gesprekken als zo danig niet.
- IV Herinnert u zich nog zo'n gesprek ook al is het nog zo kort?
- CS Ja, wat ik dan zeg van een man die dan vertelde dat hij pianist was en dat hij dat zware werk moest doen en wat ik dan ook gezien heb is dat die mensen onder elkaar, waren het eigenlijk ook halve beesten geworden.

01:03:00

[image:02:00:13.16]

- CS Want ik heb ze ook zien vechten om een korst brood. Dat ze elkaar bijna de hersens insloegen.
- IV Wat zag u daar dan? Beschrijft u het is.
- CS Dan werd er wat naar hen toe gegooid, en de ene had het dan, en de ander wilde het ook en dat ze elkaar dan gewoon op de kop rammelden. Om het te bemachtigen en het werd ook geruild om een beetje shag, een beetje tabak.
- IV Wie gooide er?
- CS Een van onze mensen dan die dan nog een stukje brood over had, die het zielig vond. Maar dat was dan een rampzalig gezicht hoe je die mensen dan minderwaardig onder elkaar zag vechten om, ja, een brood, misschien een halve appel, niet meer.

01:04:00

[image:02:01:12.02]

Tape 2

Transcriptie

00:00:00

[image:00:29:03.14]

[image: zwart]

00:00:08

[image: 03:00:12.00]

00:00:28

[image:03:00:31.23]

- IV De mensen die de sleuven groeven, hadden dus andere pakken aan?

- CS Andere pakken dan wij?
IV Ja?
CS Jaha, die hadden dus duidelijk gevangenkamp kleding aan. Een gestreept jasje, heel dun, een gestreepte broek en houtschoenen.
IV Waar waren die mensen ondergebracht?
CS Die mensen kwamen per trein elke dag uit Dachau.

00:01:04

[image:03:01:06.10]

- IV Waar was dat Dachau?
CS Dachau, dat ligt in de buurt van München. En hoe lang het rijden is, weet ik niet, maar per trein moet dat, laten we zeggen een half uur rijden zijn.
IV Begonnen die eerder of tegelijk met u?
CS Nee, die hadden nogal tijd nodig om naar ons toe te komen. Zeg dat ze een uur erover moesten rijden, dus wij waren dan al aan het werk en dan kwam die trein met die mensen, die kwam dan aan en dan begonnen die mensen aan die sleuf te werken, met houwelen.
IV Kunt u dat beschrijven, zo een trein stopte die?
CS Ja, het was om te beginnen ook gewoon een veewagon, tenminste een trein met veewagons, en die stopte bij ons op dat emplacement, een soort rangeerterrein was dat.

00:02:02

[image:03:02:02.06]

- CS Daar stapten ze uit en daar was het zo dat een hoop mensen die waren op voordat ze moesten beginnen, dus dat was een heel zielig spul wat daar uit de trein kwam. Afgematte mensen, die moesten nog gaan werken. Onder streng toezicht. Want tijdens het transport werden ze bewaakt door soldaten, SS-ers, ik weet het eigenlijk niet. Ik geloof niet dat het SS-ers waren, maar het waren wel gewapende soldaten.
IV Met wat voor uniformen aan dan?
CS Dat grauwgroene uniformen ja. Van die Kapo uniformen. En dan waren er ook mensen die dan leiding over een groep gevangenen hadden, wat ik verteld, die Kapo's. En onder dat regime moesten die mensen dan werken, aan die sleuf.

00:03:05

[image:03:03:02.17]

- IV Waren die Duitse bewakers in uniform?
CS Die Duitse bewakers, die waren in uniform ja.
IV Bleven die de hele dag erbij?
CS Nou, die zag ik niet op het werk, dus wat die bij die trein deden, dat weet ik niet. Maar die Kapo's die waren er de hele dag bij. Ja. Ik had nog nooit van een Kapo gehoord, maar daar hoorde ik het, wat een Kapo was.
IV Hoe reageerde de Nederlandse mannen van uw groep op de aankomst van die mensen?
CS Nou vonden het een vreselijk gezicht. Want wij stonden onder dwang, ja, in zoverre, we moesten goed doorwerken, maar we kregen nooit slaag. Maar als je zag hoe die mensen behandeld werden! Hier een lel en daar een klap,

00:04:01

[image:03:03:55.24]

- CS ja. Dat hadden wij daar niet meegemaakt.
IV Een lel en een klap?

- CS Ja, als ze, laten we zeggen, iets onhandigs deden, of niet naar hun zin, dan kregen ze een schop of een klap, van die Kapo.
- IV Dat heeft u gezien?
- CS Ja.
- IV Van hoe ver?
- CS Nou het gebeurde altijd niet naast ons, maar ja, die spoorlijn en die sleufstraat. Je kon om je heen kijken en dan zag je zo nu en dan wel wat, ja.
- IV Beschrijft u eens zo een voorval?
- CS Ehh. Ja. Ik heb met mijn vrienden er ook over gehad, want met elkaar weet je wat meer. En dan was het ook wel zo, dat iemand bijvoorbeeld met zijn houweel, dat ie geen goede slagen gaf met die houweel om die grond los te maken, dan kreeg die een enorme schop van die Kapo.

00:05:00

[image:03:04:52.22]

- IV En dan?
- CS Dan ging de arme sodemieter weer verder. Ja. Uit lijfsbehoud eigenlijk ook.
- IV Waren er mensen die moeilijk of helemaal niet meer verder konden met het werken?
- CS Jaha. Die, die bleven gewoon liggen, in de sneeuw, die konden niet meer. Want er lag, laten we zeggen, 20, 30 centimeter sneeuw lag er. En, ja die bleven gewoon in die sneeuw liggen.
- IV Dus even precies, u stond daar te werken aan die spoorlijn, u droeg bielzen...
- CS Ja
- IV ...en dan kwam die groep aanlopen. Kunt u dat beschrijven, hoe zag dat eruit?
- CS Nou. Het was zo, het stuk spoorlijn wat wij al gereed hadden,

00:06:01

[image:03:05:50.22]

- CS daar moest die sleuf nog gegraven worden. Dus ze werkten niet constant naast ons, want ze waren een stuk achter, snapt u. Dus wat wij achter ons zagen, of nou, net hoe je stond, daar zagen we die dingen gebeuren. Maar niet direct naast ons. Maar op een gegeven moment ging die sleuf wat harder dan die spoorlijn en dan had je wat meer contact met die mensen ja.
- IV Kunt u nog eens een contact beschrijven?
- CS Eh, nou een contact niet zozeer. Wat ik dan gezien heb, dat die mensen 's avonds die wagon weer in moesten. Dan moesten ze langs onze wagons, waar wij dan onze bivak hadden. En die liepen maar te kijken of er wat wat te eten lag. Ik heb gezien dat ze een oud potje met zalf, daar zat een beetje zalf (in), dat ze dat uitlikten zo. (Maakt gebaar met zijn vinger alsof hij een potje leegt).

00:07:01

[image:03:06:49.06]

- CS Of een bevroren aardappelschil, dat ze dat opaten.
- IV In het langslopen?
- CS Ja
- IV Van waar af zag u dat?
- CS Een paar meter bij ons vandaan.
- IV Ze zochten geen contact met u?
- CS Nee, die mensen, die waren zo murw dat geen contact met ons (zochten). En dat was eigenlijk ook onmogelijk, want die Kapo's die hielden dat wel in de gaten. Want wij waren dan Nederlanders die redelijk behandeld werden – buiten het feit dat je geen eten

kreeg. Bij hun was het natuurlijk wat zij in die kampen hadden meegemaakt, dat mocht misschien niet naar buiten komen of wat dan ook. Of ze nou een zwijgplicht hadden of wat dan ook, of dat als ze een woordenwisseling hadden dat ze dan geslagen werden,

00:08:02

[image:03:07:47.01]

- CS dat weet ik niet. Maar ze waren zeer, wat dat betreft, angstig.
IV Waren de Nederlandse mannen verbaasd dat er niet gesproken werd?
CS We probeerden wel steeds wat te praten met die mensen, ja, dat wel. En wat een verhaal kwam wel eens een keer voor, maar veel verhalen heb ik niet gehoord.
IV Kunt u een voorbeeld noemen van een verhaal?
CS Wat ik dan zeg van die pianist. En misschien nog wel een andere keer, maar dat kan ik met niet herinneren nee. Zover gaat mijn geheugen niet.
IV Er bleef wel eens iemand liggen, zei u. Beschrijft u dat is.
CS Nou als het, die lag dan, als het werk was gedaan en ze 's avonds op moesten stappen, dan kregen vier joodse mensen die kregen bevel om zo iemand op te pakken en dan bij de schouders twee,

00:09:06

[image:03:08:48.22]

- CS en bij de benen twee en die moesten dan ook mee de wagon in, die moest dan mee naar Dachau. Die lieten ze daar niet liggen, die werd wel meegenomen. Nou en wat ik dan een paar keer gezien heb, dat die mensen, die die mensen moesten dragen, die waren zelf ook niks waard, dus op een gegeven ogenblik, lieten ze zo iemand vallen. En dan kregen ze, nou die Kapo begon dan te tieren en te schelden, en die gaf opdracht om die mensen, (slikt, stil) dood te schoppen (huilt).

00:10:01

[image:03:09:41.06]

- CS Bij het hoofd dood te schoppen. (Neemt slok water)
IV Van hoever zag u dat?
CS Een paar meter afstand. Ja.
IV In de avond?
CS Ja, als het werk was gedaan, dat ze weer naar Dachau moesten. En hoe laat, dat weet ik niet, maar na werktijd.

00:11:02

[image:03:10:39.22]

- IV Nog een keer: wie moesten er schoppen dan?
CS De mensen die die man hadden laten vallen, dus die die man droegen, die kregen opdracht van die Kapo om te net zo lang te schoppen tot die man ook echt dood was.
IV Hoorde u dat bevel dan?
CS Jaha, dat kon je aan. Eigenlijk aan de, eh, aan de beweging van de Kapo kon je dan zien dat hij opdracht gaf aan die mensen, die zelf ook Jood waren om die joodse man of vrouw dood te schoppen.
IV Wees hij, of riep hij?
CS Ja, dat ging met schreeuwen gepaard. Maar wat ie zei, het was schreeuwen dan,

00:12:00

[image:03:11:36.04]

- CS en die mensen die moeten dat begrepen hebben, want die begonnen tegen dat hoofd aan te schoppen. En wat ik ook vertelde, dat waren van die Holzschuhe, van die houten schoenen met veel sneeuw eronder, dus dat gaf natuurlijk een geweldige dreun natuurlijk he. Ja.
- IV En hoe weet u dat ze net zolang schopten tot die persoon niet meer leefde?
- CS Nou, ze waren om te beginnen, die mensen die daar lagen die waren, dat ze misschien al een halve dag daar in de sneeuw hadden gelegen. En die moesten vervoerd worden, en ja, ik ben niet met een stethoscoop er naar toe gegaan maar je kon gewoon zien dat die man dood was, of die vrouw.
- IV Hoe lang duurde zo een scène, kunt u dat?

00:13:01

[image:03:12:34.05]

- CS Eh. Minuten.
- IV Minuten?
- CS Minuten ja.
- IV Minuten dat er geschopt en geschreeuwd werd?
- CS Ja ja ja.
- IV Stonden er behalve u, nog meer Nederlandse mannen naar te kijken?
- CS Oh, jee. Jaha, want ik was jong, van 18 jaar. Maar wij hadden mensen van diverse pluimage. Er was een grote bootwerker. We stonden daar, met laten we zeggen, tien, twintig, mensen stonden we daar. En dan stond er een grote bootwerker en die wou er naar toe. En die hebben wij nog tegen gehouden.
- IV Die wou er naar toe?
- CS Ja, die wou ingrijpen (emotioneel).
- IV U hield hem tegen?
- CS Wij hielden hem met elkaar tegen ja.
- IV Waarom?

00:14:01

[image:03:13:32.10]

- CS Omdat het verhaal was, dat als je dat zou doen, dat je dan ook naar Dachau kon. Dan werd je gelijk opgepakt en mee. Ja.
- IV Wat hoorde u om u heen de Nederlandse jongens en mannen zeggen?
- CS Nou. Wat ik wel weet, dat we eigenlijk allemaal met tranen in de ogen stonden. Machteloos.
- IV Als u terug denkt, herinnert u zich geluid van dat moment?
- CS Ja, van het bonken van die schoenen. Maar die man, die hoorde je niet, want die was natuurlijk al zo ver dat ie gedragen moest worden en min of meer buiten westen.

00:15:02

[image:03:14:30.23]

- IV En tekst? Iemand die iets zei? Of andere geluiden die u gehoord heeft?
- CS Van?
- IV Mensen die iets zouden zeggen, of niets zeggen?
- CS Ja, ik heb die bootwerker, die stond te vloeken en wij hadden ook iets van 'hoe is het mogelijk' en dat machteloosheid dat moet zich toch geuit hebben in een geluid, maar ik weet niet wat precies meer.
- IV U weet niet wat de bootwerker zei?
- CS Nee, die man was ook helemaal van de kaart.
- IV Riep er iemand van uw groep iets in die richting?

CS Ja, wij stonden ook wel te schreeuwen van woede en van ingehouden woede, maar wat ik zeg, het was gewoon gevaarlijk om in te grijpen.

00:16:00

[image:03:15:26.19]

CS Wat moet je doen? Er stonden soldaten met geweren te wachten tot die lui weer in de wagons zaten. Dus het was erg gevaarlijk ja.

IV Behalve de gevangen uit Dachau, de Kapo's en uw groep waren er nog andere mensen die stonden te kijken?

CS Nee.

IV Bewakers? Duitsers?

CS Die Duisters, die stonden bij die wagons, en hun moesten naar die wagons, dus of ze het gezien hebben, dat weet ik niet.

IV Is dit een uniek geval? Een keer gezien?

CS We hebben het in de verte nog een keer gezien, maar toen was het te ver bij ons vandaan, maar dat was zo'n zelfde situatie. Toen zag je ook mensen aankomen die zo'n gewond iemand, of zo'n uitgeput iemand met zijn viere droegen, maar die konden ook niet meer.

00:17:02

[image:03:16:26.06]

CS En het verhaal is gewoon dat ze vielen om, plof vallen. En dan was er ook weer een Kapo die, ja, opdracht gaf om daar een einde aan te maken.

IV Was dat een verhaal, of heeft u dat gezien?

CS Dat hebben we gezien, in de verte.

IV Hoe ver was dat?

CS Eh, nou, eigenlijk, zover, misschien vijftig meter. Dus dan kan je niet zo die details zien. Maar de meeste indruk heeft gemaakt dat we op een paar meter afstand dat zagen gebeuren, dat was het ergste.

IV Zag u meer gevallen van mishandeling van dichtbij?

CS Ja, hier een lel en daar een schop als het niet naar hun zin ging, nou niet zo zeer verminking, maar wel slaag.

00:18:00

[image:03:17:21.15]

CS En niet met een zweep of wat dan ook, maar een schop of een stomp. Dat waren echt sadisten, die lui, die Kapo's. En misschien ook in opdracht. Want hun kregen die privileges van beter eten en betere ligging en noem maar op.

IV Het waren mensen van verschillende nationaliteiten zegt u, hoe weet u dat?

CS Dat, nadat de mensen bevrijd waren heb ik met verschillende mensen een gesprek gehad. En er waren ook Nederlandse joden bij, uit Amsterdam.

IV Dus die twee groepen, uw groep en die groep uit Dachau, bleven tot de bevrijding naast elkaar werken daar?

CS Ja. Want op een gegeven ogenblik kwamen de Amerikanen en toen was die bewaking was al pleite, die was al weggegaan. Dus die joodse mensen, die bij ons werkten, die waren bij ons.

00:19:01

[image:03:18:20.09]

IV Kunt u zich nog herinneren en beschrijven hoe die bevrijding ging?

CS Ja. Dat kan ik wel. We hadden trommelvuur gedurende een paar dagen over Feldkirchen van de Amerikanen tegen de Duitsers. En op een gegeven ogenblik, 1 mei, ik zal het

- nooit vergeten, zagen we de Amerikaanse tanks oprukken richting Feldkirchen. Maar dat wisten die Duitse bewakers ook wel dus die waren allang pleitte gegaan, he, allang weggegaan.
- IV Hoe lang daarvoor?
- CS Een dag voor de bevrijding.
- IV Een dag voor de bevrijding zijn ze weggegaan.
- IV Toen was dus de Nederlandse groep alleen? En was ook de groep mensen uit Dachau op dat moment op het emplacement?
- CS Jaha, want ze hebben die nacht dat die bewakers weg waren.

00:20:02

[image:03:19:18.11]

- CS Achter ons hadden we ook nog een zootje wagons die leeg stonden en hebben hun de nacht doorgebracht. Die mensen waren natuurlijk wel in een jubelstemming. Ja. We waren verschrikkelijk blij. Aan de andere kant waren natuurlijk ook een heleboel verhalen dat ze helemaal niet blij konden zijn, natuurlijk. Want. Toen heb ik verschillende joodse mensen gesproken.
- IV In die nacht?
- CS De dag erop.
- IV Wie sprak u?
- CS Ik sprak een joodse man uit Amsterdam. En die vertelde dat, die was ook in Dachau, he. Ja. Zijn vrouw en kinderen die waren vergast. En hij had zelf, had ie zijn vrouw en kinderen naar de oven moeten rijden, de vernietigingsoven. (CS is geëmotioneerd)

00:21:09

[image:03:20:23.04]

- IV Hoe had hij dat moeten doen?
- CS Met een kruiwagen, met een wagen waar dat op kon, ja.
- IV Kunt u zich nog herinneren hoe hij dat beschreef?
- CS Jaha. Hij was in zoverre gedetailleerd, dat hij zei dat hij met zijn vrouw en kinderen opgepakt was. Niet precies wanneer, dat weet ik niet. En hoelang hij er gezeten heeft, weet ik ook niet. Maar wat hij meegemaakt had daar. Dat ie daar in die barakken sliep en dat op een gegeven ogenblik zijn vrouw en kinderen naar de gaskamer gingen. En dat hij onder anderen zijn vrouw en kinderen naar de verbrandingsoven heeft moeten rijden.
- IV Gebruikte hij dat woord 'gaskamer'?

00:22:05

[image:03:21:16.09]

- CS Ja. Ja.
- IV Had u dat woord daarvoor al gehoord?
- CS Nou 'gaskamer' niet, maar wel, dat je verbrand werd. Want wij hebben ook wel meegemaakt dat we ergens bij een boerderij brood probeerden te versieren en dat er een grote SS-er naar voren kwam en die vertelde dat we gauw moesten maken dat we weg kwamen, anders gingen we ook de schoorsteen in. Anders gingen wij ook de schoorsteen in. Ze wisten het wel. De Duitsers die wisten het.
- IV Dat zei hij zo letterlijk?
- CS Ja. Anders ga je ook de schoorsteen in.
- IV U hoorde hem dat zeggen?
- CS Ja.
- IV Zei hij ook het woord 'ook'.
- CS Ja, 'ook'. Anders gaan jullie ook de schoorsteen in.

IV Kunt u het nog in het Duits, was het zo in het Duits?

00:23:03

[image:03:22:12.08]

CS Ja: “(...)Sonst gehtst du auch ins Schamin. Zij die dan, (...)Schamin

IV En wat begreep u daarvan, dat kan van alles betekenen.

CS Nee, wij hadden wel van verbranden gehoord. Maar gaskamers, hoe je de schoorsteen inging, dat wisten we niet. Ik had natuurlijk nooit van Zyklon B gehoord. Dus dat, die details hoorde je natuurlijk na de oorlog, daar zijn hele boeken over geschreven.

IV Die eerste dag na de bevrijding, toen heeft u een gesprek gehad met een joodse man uit Amsterdam. Nog in de wagon?

CS Nee, dat was voor de wagon, hebben we een gesprek gehad, want die mensen liepen daar een beetje heen en weer. Ik heb die man, naderhand in Amsterdam nog gezien.

00:24:01

[image:03:23:08.06]

CS Mijn vader zat in de textiel, zoals ik al vertelde, toen waren we bij een grossier in Amsterdam en toen zag die man staan. En. Ik had het lef niet om te vragen hoe het met hem ging.

IV Wat weet u nog meer van dat gesprek? Waar was dat gebeurd met zijn vrouw en kinderen?

CS Dat was in Dachau gebeurd. Hij kwam uit Dachau, dagelijks, met die wagons. Ik heb niet gezien of gesproken terwijl hij daar aan het werk was, dat liep langs elkaar heen. Ik heb ook nog gesproken met een Amsterdamse bokser, Sanders heette hij geloof ik, een bekende bokser, in die tijd, een joodse bokser.

IV Voornaam?

CS Dat weet ik niet.

IV Sanders achternaam.

CS Ja.

IV Wat zei die?

CS Nou dat was op zich nog een behoorlijk vrolijke vent ook hoor. Ik bedoel,

00:25:02

[image:03:24:026.09]

CS ja, het viel mij mee, na alles wat hij had meegemaakt, dat het toch een drukke, vrolijke man was.

IV Wat had hij meegemaakt dan?

CS Nou, wat hij meegemaakt had, dat heeft hij niet verteld, maar wij wisten natuurlijk wel dat het daar niet best was.

IV Hij gaf geen details?

CS Nee. Nee, ik weet wel details van Dachau, maar ik ben daarna in Dachau geweest, toen heb ik het allemaal gelezen.

IV Maar op dat moment, die dag na de bevrijding, hoorde u alleen dat verhaal van die joodse man uit Amsterdam?

CS Ja.

IV Had u nog andere gesprekken?

CS Nou niet met die joodse mensen. Wij werden na de bevrijding, werden wij ondergebracht bij de UNWRA, United Nations Refugees Associations of zo iets is dat.

00:26:08

[image:03:25:10.07]

CS En daar zijn die joodse mensen ook naar toe gegaan. En waar zijn we naar toe gegaan? Dat was een heel groot gebouw van de NSDAP met de daar omliggende woningen. Dat waren allemaal Nazi's en die moesten er allemaal uit. En toen mochten wij in die woningen van die Nazi's. En toen heb ik gewerkt bij de UNWRA. En mijn vrienden. En de ene was bij het ontsmetten, en de ander was bij de keuken en zo. En daar hebben we ook nog joodse meisjes hebben we daar gesproken, en die vertelde ons ook verhalen. En die kwamen nou niet zozeer uit Dachau, maar die vertelde dat ze op een munitiefabriek moesten werken.

00:27:00

[image:03:25:59.12]

CS En ik weet de namen nog, dat was Frida Goldstein uit (...?) Bratislava en die had twee jongere zusjes. En die vertelde mij dat tijdens bombardementen de deuren werden dichtgedaan, en gewoon doorwerken. Op die munitiefabrieken. En zo zijn er misschien nog wel meer verhalen die mij verteld zijn, maar.

IV En waar was zijn ondergebracht geweest?

CS Zij sliepen bij die munitiefabriek, dat moest dag en nacht doorgaan.

IV Nog meer gesprekken die u zich herinnert van vlak na de oorlog, die eerste dagen, die eerste weken?

CS Met joodse mensen?

IV Überhaupt met mensen?

CS Ja we hebben veel mensen gesproken natuurlijk omdat we bij de UNWRA waren en een van ons moest... Er werd ook voedsel verstrekt in een heel grote eetzaal,

00:28:07

[image:03:27:04.08]

CS er kwamen ook heel veel mensen uit Dachau. En een paar, dat liep te controleren of die mensen zich niet dood aten. Want die kregen in eens zoveel, zoveel voedsel dat ze zich zouden overeten, dus daar werd opgelet. Zo schrijnend was het eigenlijk.

IV Hoe zagen die mensen eruit?

CS De meeste mensen liepen toch nog in dat streeppak, want er was natuurlijk niet direct kleding voorradig. Wij zelf, wij hadden ook niet veel. Maar dat gebouw van de NSDAP, dat lag helemaal vol met textiel. Op een gegeven moment liep ik rond met een nieuwe SS-hemd, zo'n bruin hemd, en een rijbroek.

00:29:05

[image:03:27:59.19]

CS Dat was allemaal nieuw spul, toen hadden we wel kleren. En misschien dat die mensen daar ook zo aan zijn gekomen. Maar hun eerste zorg was natuurlijk onderdak en eten. Hoe het dan verder is gegaan. Want wij werden als groep toch weer, richting Holland getransporteerd.

IV U werd richting Holland getransporteerd?

CS Ja.

IV Wat gebeurde er met de Kapo's? Zag u de Kapo's nog weer terug?

CS Nee. Die hebben we ook nooit terug gezien, want die hadden ook de vlucht genomen?

IV Ook de vlucht genomen?

CS Ja, die hadden de vlucht genomen. Maar om andere reden dan de mensen zelf. Die zijn waarschijnlijk een heel andere richting heen gegaan. Want anders zouden ze, door de mensen die ze altijd mishandeld hadden,

00:30:04

[image:03:28:56.07]

- CS die hadden ze misschien wel gelyocht of wat dan ook. Dat weet ik niet, maar we hebben ze nooit meer gezien, ook na de bevrijding hebben we ze niet meer gezien.
- IV Weet u nog op welk moment die Kapo's weggingen?
- CS Ja, want ik heb ze nooit meer gezien op het moment dat die Amerikanen begonnen te schieten en dat die bewaking, die Duitse bewaking, dat die weg was. Toen heb ik ook nooit meer een Kapo gezien en dat was een dag voor de bevrijding.
- IV En het moment dat die bewaking weg was, hield iedereen op met werken.
- CS Ja, toen hielden we gelijk op met werken, ja. Want wij werkten in opdracht van de firma (...?) Braun uit München, dus die zal daar best wat aan verdiend hebben aan die spoorlijn. Maar die joodse mensen kregen natuurlijk helemaal niks. Wij kregen nog wel eens bonnen

00:31:02

[image:03:29:51.20]

- CS en karig beloond, maar die mensen kregen niet, alleen slaag.
- IV Hoorde u verder nog om u heen, want dat woord 'gaskamer', hoe werd daar op gereageerd door de mensen om u heen, weet u dat nog?
- CS Nou, we waren natuurlijk daar wel angstig voor. Want er werd eigenlijk ook een beetje mee bedreigd. Wat ik u vertelde van die man die dan weggelopen was die dan ook in zo'n concentratiekamp terecht gekomen was, dat maakt je toch wel bang. Dus met andere woorden, je wilt je wel gedeisd houden. Maar ik heb in München, dat daar de hele stad gebombardeerd was, heb ik pakjes lopen dragen voor die Duitsers, voor geld, of voor bonnen of voor eten.

00:32:04

[image:03:30:51.07]

- CS En daar heb ik een keer een verpleegster gesproken, dat was een heel aardige mevrouw, maar die wist daar ook van.
- IV Wanneer was dat?
- CS Dat, ja,
- IV Was dat tijdens de oorlog, of daarna?
- CS Nou toen ik aan die spoorlijn werkte, wat ik vertelde dat ik dan wel eens met mijn kapotte klompen niet kon werken en dan ging naar München met de trein, want ik had een kaart van de spoorwegen. En dan ging ik daar pakjes lopen dragen.
- IV Pakjes dragen?
- CS Ja, van het ene station naar het andere. Er waren ook Duitsers met één arm en die hadden twee koffers, dus die hadden wel graag een hulpje. En dan, nou goed en als ik ze dan naar het andere station gebracht had, dat was het hoofdstation en daar zag ie duidelijk staan 'Dachau'. Dus je zag duidelijk, daar moet je opstappen voor Dachau.

00:33:07

[image:03:31:52.06]

- CS Maar dat het een concentratiekamp was, dat wist ik op dat moment niet. Totdat die joodse mensen het over Dachau hadden, toen wist ik het. Ja.
- IV En, u droeg daar pakjes voor Duitse mensen?
- CS Ja, voor Duitse mensen
- IV En sprak u dan met ze?
- CS Ja, dan sprak ik wel, er waren oorlogsinvaliden en wat ik zei een verpleegster. Ik heb wel gehad dat ze midden in de stad, dan had ik het verhaal verteld, op een stuk puin de tas

- opendeed en een eitje voor me klaar maakt, gekookt eitje had ze bij d'r. Maar heel aardige mensen.
- IV Dan kletsten u samen?
- CS Ja, dan kletsten we samen.
- IV En, waar gingen die gesprekken over?
- CS En ik had het erover dat ze thuis helemaal niet wisten waar ik was, daar wisten ze helemaal niets van.
- 00:33:59
[image:03:32:42.09]
- CS En toen heeft zij er voor gezorgd dat ze via de Duitse veldpost een brief naar mijn huis konden sturen.
- IV Die verpleegster?
- CS Ja, dat had die verpleegster voor elkaar gekregen.
- IV U zei die verpleegster die wist iets over
- CS Ja, die verpleegster die wist het van die concentratiekampen. Omdat, daar hadden wij het over gehad. Ook met zijn tweeën.
- IV Waar wist ze dan van, wat vertelde ze wat u nog niet wist?
- CS Ja, ze had het ook over verbrandingen, over de schoorstenen. Ze wist dat er mensen verbrand werden. Maar ik denk dat half Dachau dat ook geweten heeft, want zo'n schoorsteen, dat ruikt niet lekker natuurlijk. Dat hebben ze geweten daar.
- 00:35:01
[image:03:33:41.06]
- IV Wat zei ze er letterlijk over?
- CS Nou, ik had eigenlijk tegen haar verteld dat ik bang was, he. Waar ben je dan bang voor? Toen had ik het erover gehad, toen beaamde zij dat, dat dat daar gaande was.
- IV U werd uiteindelijk met de hele groep terug vervoerd naar Nederland. Hadden alle mensen in uw groep het overleefd?
- CS Ja, ze hadden het allemaal overleefd. Ondanks alle ellende met dysenterie en noem maar op zijn we er allemaal door heen gekomen.
- IV Nog even terug naar de arrestaties van de joodse families hier in de buurt.
- 00:36:03
[image:03:34:40.19]
- IV Vanaf de plek waar u woonde, u had het over burens. Kunt u nog eens precies beschrijven waar u was en wat u zag, en misschien ook de datum herinneren?
- CS Wat ik zag, dat weet ik nog, de exacte datum weet ik niet, maar ik schat in 1943. Dat de politie, want die moest ze ophalen in opdracht van de SD. Dat ze daar mensen uit huis haalden. Het was een man en vrouw, ze hadden geen kinderen en die werden met een politie auto werden die opgehaald. En dat ging eigenlijk, het was een arrestatie, maar niet met slaan of, die mensen werden gewoon in die politieauto gedaan.
- 00:37:04
[image:03:35:39.19]
- CS Met de mededeling misschien dat ze ergens moesten gaan werken. Maar het was voor ons natuurlijk wel duidelijk dat ze niet meer terugkwamen, want dat huis werd verzegeld en naderhand werd het leeg gehaald.
- IV Door wie?

- CS Dat werd met een soort vrachtwagen, werd dat helemaal leeggehaald. En naderhand kwamen er andere mensen wonen. Het huis was leeg, er kwamen anderen wonen. En dat heb ik verscheidene keren heb ik dat gezien.
- IV En waar zag u dat dan?
- CS Waar ik het nog meer zag?
- IV Ja.
- CS Mensen naast ons. Die arrestatie heb ik niet gezien. Maar op een gegeven ogenblik waren die mensen er niet meer. Ik had ze al langs zien lopen met een jodenster op. Ik wist nog geeneens dat het joden waren, totdat ik ze met die ster zag.

00:38:01

[image:03:36:34.04]

- CS En ja, dat huis kwam op een gegeven ogenblik werd dat ook leeg gehaald, en daar kwamen andere mensen in. En het, ja. Het is ook een kwestie van gewenning misschien. We vonden het eigenlijk niet normaal, maar dat gebeurde gewoon. Dat gebeurde gewoon. Net zo als het huis van mijn vriend. Ze waren weg, het huis werd verzegeld. Er stonden allemaal spullen van mij omdat we vaak met elkaar aan het knutselen waren. Die stonden bij die vriend thuis. Heb ik nooit meer gezien, want dat huis werd leeggehaald en toen woonden er anderen mensen in.
- IV De burens zei u, het huis direct naast u en dat andere geval dat u zag, waar was u toen u dat zag?
- CS Bij ons in de voorkamer was ik, dus uit het raam keek ik, wij woonden één hoog. En dan zag ik het zo gebeuren.

00:39:00

[image:03:37:31.07]

- IV Aan de overkant of aan de zijkant?
- CS Nee, recht tegenover ons.
- IV Wie kwamen er dus ophalen?
- CS Hollandse politieagenten, die in opdracht van de SD gebeurde dat.
- IV Hoe lang duurde dat ophalen?
- CS Dat was aanbellen, de deur openen en dan werd er binnen zeker het een en ander uitgelegd, nou misschien tien minuten.
- IV Stonden er behalve u, nog meer mensen van het gezin te kijken?
- CS Nee. Ik heb het alleen gezien.
- IV Stonden er voor de andere ramen in de straat mensen te kijken?
- CS Dat weet ik niet meer, dat zou ik niet weten.
- IV Op straat mensen ?
- CS Allicht dat er misschien mensen hebben gekeken, want er gebeurde altijd wel wat in die straat,

00:40:01

[image:03:38:30.00]

- CS het was geen achteraf straatje. Maar het valt toch wel op als er zo'n politiewagen (in de straat is).
- IV En was dat de allereerste ophaling die u zag, of had u er van gehoord dat het gebeurde?
- CS Ik had gehoord dat meerdere mensen opgehaald waren, ja. Wij hadden bijvoorbeeld in de Rembrandtlaan, hadden we ook een kledingmagazijn van Rowitz (...?) of zoiets, in ieder geval die zaak werd gesloten en die mensen waren ook ineens weg, omdat het joodse mensen waren. Dat wisten we wel.
- IV Werd daar op school of in het gezin of in de straat over gesproken?

CS Nou eigenlijk werd het weggestopt, je praatte er niet over.

00:41:00

[image:03:39:26.20]

CS Je stopte het weg. Ik heb een heleboel dingen, ook het verlies van mijn vriend, heb ik, ja weggestopt. En daarna andere vrienden gekregen. En ja, op die leeftijd. Je denkt er wel altijd aan, maar je moet verder.

IV U heeft een paar foto's nog, kunt u ze even laten zien?

CS Ja, ik was opgepikt met die razzia, 10 november 1944, als eenling in Rotterdam, maar mijn vrienden die werden thuis in Schiedam opgepikt.

IV Diezelfde dag?

CS Diezelfde dag en het toeval wilde dat we alle drie in dezelfde groep kwamen. En dit zijn (laat foto zien).

00:42:02

[image:03:40:25.13]

CS Dit ben ik dan. Dit is (...?) Beb Jansen, die ook bij mij in de klas zat en dat is (...?) Geert van de Boezel. We zijn alle drie even oud en we hebben al die tijd bij mekaar in Duitsland gezeten. Zelfde leed meegemaakt, hetzelfde gezien.

IV Ziet u ze nog wel eens?

CS Ja, wij zijn, uhm, 68 jaar bevriend. Ja.

CS Ik heb hier nog een foto van die Max Wainer waar ik het over had. (laat foto zien). Die joodse vriend. Dat is een foto toen hij 20 jaar was.

00:43:07

[image:03:41:28.12]

CS Ik wist van zijn bestaan niet af, want iedereen dacht dat ie vergast was en niemand heeft dat kunnen achterhalen. En die heb ik dan via via (gevonden). In Israël is hij terecht gekomen en die heb ik nog gesproken en die spreek ik nog. Elke paar maanden bellen we elkaar op.

IV U zegt: niemand kon hem achterhalen. Ging u dan na de oorlog nog eens vragen?

CS Jaha

IV Wat deed u dan?

CS Ik heb het documentatie, het joodse documentatie heet dat geloof ik en het Rode Kruis enzo, ook de Gemeente Schiedam, die wist helemaal niet waar ze naar toe gegaan waren. Naderhand hebben ze wel al die papieren met arrestatie van de SD en noem maar op hebben ze kunnen achterhalen. Want ik heb een vriend, die is historicus in Schiedam

00:44:02

[image:03:42:21.12]

CS en die heeft dat allemaal in een boek opgeschreven. Twee delen "Schaduw over Schiedam". En daar staat het allemaal ingeschreven.

IV En wanneer was dat in '46? probeerde u te weten te komen waar die vriend was?

CS Nou ik wist dat ie opgehaald was en ik wist dat ie gedeporteerd was. Ik wist niet dat ie naar een concentratiekamp gegaan was. Maar dat was wel het vermoeden natuurlijk, in ieder geval richting Duitsland. Maar dan ben je het spoor bijster. Want dan kan je kan ook niks meer navragen, want je kan niet aan een Duitser vragen: waar heb je mijn vriend gelaten? Dat was onmogelijk. Dus dat hoorde ik eigenlijk na de oorlog: dat ie spoorloos was. Niet meer te controleren waar ie heengegaan was. En naderhand hoorde ik dat verhaal van dat uitwisselen.

00:45:02

[image:03:43:18.16]

- CS Ik dacht dat ie weggegaan was omdat ie Jood was, maar hij is weggegaan... Hij was wel Jood natuurlijk. Maar hij was weggehaald omdat ie Rus was. In verband met uitwisseling tussen Rijksduitsers en Russen. En zo gauw die in Rusland was met zijn gezin, met zijn vader en moeder en zijn zus, is zijn vader meteen doodgeschoten, door Stalin. Stalin ging er van uit dat iedereen die in het buitenland was geweest, dat was een spion. Dus die man die hebben ze gelijk doodgeschoten, met vele anderen.
- IV Wanneer hoorde u dat?
- CS Ja, dat hoorde ik van mijn vriend. En hunzelf zijn getransporteerd naar Siberië.
- IV Zijn vader is bij aankomst
- CS In Rusland doodgeschoten.

00:46:02

[image:03:44:16.14]

- IV Wat zei ie daarover?
- CS Hij heeft het zelf niet gezien, maar navraag daar zijn ze er achter gekomen dat ie geëxecuteerd is, met nog vele anderen die uit het buitenland kwamen.
- IV Maar die jongen heeft dat zelf niet gezien?
- CS Nee
- IV Werd hij van zijn vader gescheiden bij aankomst in Rusland?
- CS Ja, zijn vader werd gelijk apart gehouden, een vermoedelijke spion. En zijn moeder die werd met vier kinderen op transport gesteld naar Siberië.
- IV Wanneer is ie van Rusland naar Israël verhuisd?
- CS Eh, in 1995 ben ik hem komen opzoeken, ik denk in 1992. Ja.
- IV Er ligt daar nog een papier?

00:47:00

[image:03:45:12.03]

- CS Ja. Ik heb hier. Ik heb een interview gegeven aan het Rotterdams Dagblad en daar staat het hele verhaal in hoe ik in Duitsland terecht gekomen ben.
- IV Daar is ook een document van de dag?
- CS Dit is document van de dodenlijst, van die treinramp.
- IV De treinramp bij? (Kranten artikel in beeld)
- CS Bij Leer, in Noord Duitsland. Hier staat het ook, er zijn 31 personen gedood en 45 zwaargewond.
- IV Wat staat er op die lijst daar links?
- CS Op die lijst staan alle doden. Die staan daarop die daar op die begraafplaats begraven zijn in die omgeving.

00:48:00

[image:03:46:09.18]

- IV Nederlandse mannen en jongens?
- CS Ja. Met de leeftijden erbij en de namen. Mijn naam staat er ook nog bij, maar dat klopt niet. En dan heb ik hier nog een papiertje waarin, ik heb dat zelf niet thuis gekregen omdat ik op straat opgepikt ben, met die razzia. Maar hier is dat bevel (papier in beeld) waarin staat dat alle mannen tussen, even kijken,
- IV Leest u het maar voor
- CS (Leest voor) Op bevel van de Duitse *Wehrmacht* moeten alle mannen in de leeftijd van 17 tot en met 40 jaar zich voor de arbeidsinzet aanmelden, hiervoor moeten alle mannen van

deze leeftijd, onmiddellijk na ontvangst van dit bevel met de voorgeschreven uitrusting op straat gaan staan.

00:49:03

[image:03:47:09.16]

- CS Alle bewoners, ook vrouwen en kinderen moeten in de huizen blijven totdat de actie ten einde is. De mannen van de genoemde jaargangen die bij een huiszoeking nog in huis worden aangetroffen, worden gestraft. Waarbij hun particuliere eigendom zal worden aangesproken. Bewijzen van vrijstellingen van burgerlijke of militaire instanties moeten ter controle worden meegebracht. Ook zij die in het bezit zijn van zulke bewijzen zijn verplicht zich op straat te begeven. Er moet worden meegebracht: warme kleding, stevige schoenen, dekens, bescherming tegen regen, eetgerei, mes en vork en lepel, drinkbeker en boterhammen voor een dag. Meegebrachte fietsen blijven in het bezit van de eigenaren.
- CS Die hebben ze allemaal naderhand meegepikt.

00:50:01

[image:03:48:06.01]

- CS (Leest verder) De dagelijkse vergoeding bestaat uit: goed koste, rookartikelen en vijf gulden. Voor de achterblijvende familieleden zal worden gezorgd. Het is aan alle bewoners der gemeente verboden hun woonplaats te verlaten. Op hen die pogen te ontvluchten of weerstand te bieden, zal worden geschoten. Het biljet dat 10 november 1944 in Schiedam werd verspreid.
- IV Laat u het nog maar even zien
(Bevel in beeld)

00:51:02

[image:03:49:06.18]

- IV Vrienden boven, zijn er dingen die wij vergeten?
(Onderbreking)
- IV Als ik me goed herinner vertelde u over het ophalen van een joodse familie en toen zei u dat er geld in bij kwam kijken. Hoe zat dat?
- CS Ja, dat zat zo, als je wist waar onderduikers zaten, joodse mensen, dan was de beloning 25 gulden per persoon. Dus als je zo iemand aangaf, dan kreeg je 25 gulden van de politie.
- IV Voor 1 aangegeven persoon?
- CS Ja, per persoon 25 gulden.

00:52:03

[image:03:50:02.18]

- IV Hoe weet u dat?
- CS Dat weet ik, dat heb ik gelezen, dat weet ik niet van mezelf. Maar wat ik net vertelde, die "Schaduw over Schiedam", die documentaire daar staat het ingeschreven, door een historicus.
- IV Maar in de oorlog zelf, wist u niets van dat soort bedragen?
- CS Nee. Nee, dat wist ik dus niet.
- IV Dus er werd niets in de familie over gezegd, nergens om u heen hoorde u iets zeggen over bedragen die verbonden waren aan het ophalen van mensen.
- CS Nee. Maar het verraden van joden en ook onderduikers en mensen die naar de Engelse zender luisterden, als je dat verraadde, dan was daar een beloning aanvast.
- IV Die was 25 gulden?

CS Ja, maar ik heb nooit gehoord dat je daar een beloning op krijgt. Maar naderhand, na de oorlog heb ik dat wel gehoord.
IV Dat heeft u gelezen van een historicus?
CS Ja

00:53:07

[image:03:51:04.12]

IV U hebt nog wat foto's van u en uw vriend uit de tijd vlak voor de oorlog, kunt u ze nog vinden?

CS Ga ik even kijken.

(Onderbreking)

IV Wat zien we hier op de foto's? Dit zijn de foto's die u aan de krant heeft uitgeleend.

CS Dit is een foto van een schoolreisje in Oostvoorne, met de klas. En ik sta hier op samen met mijn vriend Max, onder andere dan. Zal ik het even aanwijzen.

IV Ja

CS Kan dat zo even ? (Krantenfoto in beeld)

IV Ja.

CS Moet ik even kijken hoor.

00:54:01

[image:03:51:55.00]

CS Ja. Dit ben ik, deze met dat geruite ding an. En dat is mijn vriend Max. En we waren dan 11, 12 jaar. Ik was een vroege leerling, dus ik denk dat ik 11 jaar was.

IV Dus in welk jaar zal het ongeveer zijn?

CS 1937. En hier heb ik nog een foto van voor de school waar we samen op zitten. Dit is mijn vriend Max, zwart haar. En dan moet ik even kijken ondersteboven. En dat ben ik. Die daar zit.

00:55:01

[image:03:52:53.19]

IV Als Max contact met u heeft, spreekt ie nog Nederlands?

CS Perfect. Hij schrijft het nog goed, het is onvoorstelbaar. Maar zijn moeder, had toen ze in de Oekraïne, eh Siberië zaten, toen hebben ze altijd Nederlands met elkaar gesproken. Want hij had een zuster, die is nu 80, maar die was een paar jaar ouder dan Max en met die zussen, ja hebben ze steeds (Nederlands gesproken). En die spreken ook nog goed Nederlands.

IV Geluk

CS Ja.

IV Dank u wel

CS Graag gedaan.

(Schudden elkaar de hand.)

00:56:01

[image:03:53:50.24]

EINDE